

Vörös Éva

A posztmodern spiritualitás női arca – és a funtineli boszorkány

Személyes vallomással kezdem. Évek óta többnyire csak szakirodalom olvasására futja az időmből, de egy hétvégén, amikor úgy érzem, olyan sok minden összegyűlt a fejem fölött, hogy ideje elkábitanom magam valamiféle betúnarkotikummal, beleolvastam Wass Albertnek ebbe a boszorkányos regényébe. Aztán három napon át éjjel és nappal csak rövid „technikai szünetekre” tudtam letenni a kezemből a könyvet. Mire befejeztem a regénytrilógiát, a narokos tüneteit diagnosztizáltam magamon, úgymint égő szemek, iszonyú fejfájás, imbolgó járás, és az a fajta teljességélmény, mint amikor az ember feje felett nyitva maradt a mennyország. Döbbenet figyeltem magamat. Mi történt velem? Mi közöm nekem, a XXI. század eleji fővárosi értelmiséginek ehhez a múlt századfordulós, írástudatlan román pásztorlányhoz, vagy ki tudja miféle közveszélyes boszorkányhoz? Évek óta foglalkozom teológiával, s annak női változatával. Némileg járatos vagyok a beavatódás titkaiban, mégis ilyesfajta női erőátömlesztést még soha nem éltem meg, mint ennek a regénynek az olvasása nyomán. Aztán megtudtam, hogy nemcsak velem történt meg a varázslat.

Ez megkezdődött már az íróval –Wass Albert a saját bevallása szerint ezt a regényt tartotta a legjobbnak az írásai közül –, és az igézés folytatódik napjainkban, amikor is ez a könyv felkerült a legnépszerűbb 12 magyar regény listájára. Azok után, hogy romániai és magyarországi betiltása miatt majd negyven évig Csipkerózsika-álmát aludta ez a mű, vajon milyen vágy, beteljesülésigény csókoltta életre – mégpedig ilyen virulens vál-

tozatra – ezt a történetet? Tudom, hogy ennek a könyvnek a varázsereje nem válogat a nemek között, én most mégis annak próbálok utánamenni, hogy napjaink posztmodern valóságában mire taníthat bennünket, nőket Wass Albert Nucája?

Mielőtt az aktualitás témájára rátérnék, ejtsünk néhány szót az íróról és mű születésének körülményeiről.

A lelki kihordás és a regényszülés helyszíne

A funtineli boszorkány már a Bajor-erdőkben íródott – Wass Albert menekülése után, 1945-46-ban. 1948. augusztus 5-én fejezte be, ahogy ő nevezte, „a honvágy regényét”.¹ Amikor a legenda szerint az amerikai katonák ráakadtak az íróra, éppen a fák sűrűjében kopácsoló Kolozsvárról magával menekített írógéppével, és a kérdésre, hogy ki ő és mit csinál, a következőt válaszolta: I'm the Hungarian Shakespeare. Mire a katonák csokoládéval és cigarettával kínálták, majd nevetve továbbmentek.²

Van az abszurditásnak egy olyan szintje, amellyel az átlagember már nem tud mit kezdeni. Mert valami ilyesmi az, amikor valaki arra kényszerül, hogy túlélje a halálát: „Tudtam, hogy az a világ, az én világom, amelyben felnőttem, menthetetlenül összedőlt, elpusztult, befejeződött”³ – vall erről Wass Albert. Ő mégsem tudott beletörödni ebbe a sorstragédiába, haláláig küszködött vele. Mert ahogy Inámi Zsófia írja: az irodalmi nagyfejedelemnek a „sorsa, születésének helye, ideje és módja – egyben végzete is”.⁴ De hát mi más is lehetne, ha valakinek az jutott osztályrészül, írja ugyanott Inámi, hogy a XX. század elején magyar arisztokrataként

szülessen a Partiumban, mégpedig olyan ősi magyar család sarjaként, amely egészen az Árpád-korig vezethető vissza, aztán egyszer csak – amint Wass Albert írja – 11 évesen akarata ellenére román állampolgár legyen.

Wass Albert számára az alkotás az ellenállás egyik fajtája. Hiszen aki nek a szülőföldjén kitörölték nevét az élet könyvéből – 1945-ben halálos ítéletet hirdettek ki rá, és ezt máig sem érvénytelenítették⁵ –, az a műveivel mégis beírta magát a halhatatlankok sorába. Művészete a „gúzsba kötve táncolás”⁶ művészete. Neki az adatott, hogy gondolatban járja be a fantázia színeivel meglevenített hazai tájakat, azokat, ahová a valóságban soha nem térhetett vissza. Ezért írói alkotása gyászmunka is – legalábbis *A funtineli boszorkány* biztosan az –, s mint ilyen, e műve át van szöve irracionális elemekkel. Minél mélyebb az elszakadás ütötte seb, és minél fájdalmasabb az emlékezés, annál több epikai fájdalomcsillapítóra van szükség. Hogy a valóság elviselhető legyen, a valóságon túli világból merít erőt hozzá, hol a mese, hol a mítosz rengetegébe barangolva.

Wass Albert saját bevallása szerint a szívével írta ezt a könyvet: „Mikor aztán annak vége volt... rájöttem..., én nem engedhetem meg magamnak azt a luxust, hogy azt írjam, amit a szívem kíván. Nekem az a kötelességem, hogy azt írjam, amit a nemzetem jövője kíván.”⁷ *A funtineli boszorkány* írásakor tehát még nem működött a ráció beprogramozottsága. Mert egy francia közmondás szerint is, amikor az ember elmegy, meghal egy kicsit. Wass Albertnek ezt a mély gyászt kellett munkába vennie, egy

1 Turcsány Péter: *Wass Albert, a boldog szomorú ember I.* – kétkezes élet(mű)rajz. Kráter, Pomáz 2008. A funtineli boszorkány című regény először német nyelven jelenik meg, 1956-ban (173), majd 1959-ben megjelenik Kölnben, Buenos Airesben és Clevelandban (174). 1980-82-ben ismét kiadják Amerikában: Youngstown, Katolikus Magyarok Vasárnapja (196), majd Budapesten, a Malomfalvi Kiadónál 1990-ben (207). Lásd még Inámi Zsófia: *A láthatatlan lobogó zászlótartója*, in: *Magyartanítás* 1998/3-8.

2 Fráter Olivér: *Wass Albert emlékezete*. In: *Polisz*, 2002. ápr.-máj., 31-64.

3 Fráter Olivér: *Wass Albert emlékezete*. In: *Polisz*, 2002. febr.-márc., 63.

4 Inámi Zsófia: *A láthatatlan lobogó zászlótartója*. In: *Magyartanítás*, 1998/3 máj./aug., 3.

5 Fráter Olivér: *Wass Albert emlékezete*. In: *Polisz*, 2002. ápr.-máj., 32.

6 Farkas József ígéhirdetéséből idézve.

7 Turcsány Péter: *Wass Albert, a boldog szomorú ember I.* – kétkezes élet(mű)rajz. Kráter, Pomáz 2008, 155.

különös feltámadási kísérlettel: megtalálni magában a józan és értelmes ember ellenpólusát, a sziderikus, az éterikus embert, aki „befelé néz, és túllát a halálon. Ez az út a végtelenbe visz, megsemmisül a test, de a mágiikus időben a lélek hatalmasabb lesz, mint a test”.⁸ Nem gondolkozhatott többé zárt rendszerekben, mert azok végzetesen kinyíltak. A szétesések közepette, a frusztrációk rengetegében kellett ösvényt találnia az írónak a saját lelkéhez, és kiutat életéhez, anélkül hogy kriminalizálódna. Egyfajta lelki túlélőtúra ez a könyv, sajátos határátlépésekkel: nevezetesen a racionális kultúrából a mágiusba. A fizikai túlerővel, a fegyverek erejével, a legyőzhetőséggel szemben megjelenít egy másfajta erőfőlényt, a spirituálisat, azt is sajátosan erdélyi változatban – egy gyermeklány/nő alakjában. Az talán már túl messzire vezetne, ha úgy fogalmaznánk, hogy egyfajta „nőben inkarnálódó”, vagy éppenséggel inkarnálódni nem tudó megváltó-gyógyító erő története ez a könyv – sajátos határfelbontásokkal.

Annak a kérdésnek a vizsgálata is izgalmas dolog lenne, hogy egy, a hazájából elűzött magyar arisztokrata miért éppen egy román nő, Nuca alakjába sűríti bele saját sorstragédiáját. De talán nem is nyúlhatott mélyebbre a kirekesztettség mintáinak keresésében, mint ebben a fizikailag is az emberi közösségtől távol, a vadonban felnövő, hatványozottan hátrányos helyzetű, félárva román gyermeklány-sorsban.

A Funtineli dióhéjban

Nuca életében a női lét gyötremlistájának szinte minden eleme megtalálható „Vadházasságból” született, s már a megérkezésekor zavartan félrenéz a bába: „Leány. Hát leány, na. Leány...” „Valami elkezdett történni...”⁹ „Mert a csecsemő nem élhetett együtt a vér szerinti apjával, ugyanis az anyját a saját apja fizetség fejében férjhez adta a helybeli vendéglőshöz, mostohaapja pedig bántalmazta az

anyját. A kisgyermekes anyának védelmére kelt egykori szerelme, Nuca igazi apja, s megölte a mostohaapát. A gyilkosság miatt menekülnie kellett. Mivel Nuca korán elveszítette az édesanyját is, az apjaként szeretett nagyapa, Tóderik neveli az igézően szép kislányt az Istenszéke alatti erdőben. De sajnos Tóderik is gyilkossá válik, akarata ellenére, amikor is egy kocsmái verekedés során halálra sebez valakit. A csendőrök elviszik, s a tizenkét éves kislány magára marad. A vadonban nő fel, mindössze néhány falubeli férfi segíti, nem teljesen önzetlenül. Egy cigányasszony jóslata szerint azonban mindenki meghal, akit Nuca az ágyába fogad. Ez az átok eloszlan látszik, amikor a fiatal nő beleszeret a havasi király fiába, Éltető Gáspárba, akitől fia születik. Kis kunyhó épül a Komáromiokon, ahová a vadászidény újra és újra elhozza kedvesét. Az együttlétet fokozott alkalmi örömei és a hegyi lakók józan, küzdelmes hétköznapjai váltogatják egymást a szépséges fiatalasszony életében. Egy kis ideig, mert Nucának boldogságból szűken mért a sors, annál több került kötényébe a nyomorúságokból. Még felsorolni is hosszú: bántalmazó környezet, árvaság, incesztus, börtönviselt hozzátartozók. Még gyermeklányként megerősösköljék, kedvesét is megölik, gyermekét pedig apósa elrablatja. Túlnani erejét személyes bosszúja keríti hatalmába, s úzi őt magát hajléktalanná. Átkával végül még a saját gyermekét is elpusztítja – akaratlanul. Szeretettvágyában, igazságkeresésében kriminalizálódik. Életének mégis egyszerre része az emberlét legalja és legteteje. Nuca látóasszonnyá válik, hajlama és gyötrelmes sorsa spirituális nagyhatalommá érleli.

Nuca alakjában Wass Albert a nem intézményesíthető, illegitim női erő, a boszorkányság világát jeleníti meg. S ebben a szóban sok minden össze-sűrűsödik. Némi szellemtörténeti kitérővel érdemes felfedni e „sok minden” különböző rétegeit, ugyanis a boszorkányság különös hívószóvá

vált napjainkban. Ennek az irodalomnak reneszánszát éljük. Az utóbbi évtizedben sorra jelennek meg könyvek a témáról¹⁰, filmek¹¹ készülnek, és ennek a kultúrának az egyik szelete az is, hogy Magyarországon van már bejegyzett boszorkányegyház. A női teológusoknak is témájukká vált ez a jelenség, s az újabb kori egyháztörténet is feldolgozza a boszorkányozást.

Boszorkány-történelem

A történelmi háttér felelevenítéséhez meg kell említeni VIII. Ince pápa *Summis desiderantis* kezdetű bulláját, s az 1484-es év legádázabb üldözési hullámát. A pápa két német dominikánus szerző, Institoris Henricus és Jacob Sprenger hírhedt *Malleus Maleficarum* (Boszorkánypöröly) c. művére alapozta bulláját. A „világirodalom legelvetemültebb és egyúttal legostobább, és mégis legveszedelmesebb könyvét”¹² huszonkilencszer nyomtatták ki. Magyar területeken 1565-ben Kolozsváron jegyezték fel boszorkányperet. Sajnos a reformáció százada sem csökkenti a boszorkányokba vetett hitet, sőt „még protestáns teológusok (Luther, Melancton és mások) is kidolgozzák a boszorkányüldözés teológiáját”.¹³ Általában még a „francia felvilágosodás kézikönyve, az Enciklopédia sem vonja kétségbe a boszorkányok létezési jogát”.¹⁴

Európában szinte teljesen egységes forgatókönyv szerint zajlottak a boszorkánypercek. Az üldözéseknek két női célcsoportjuk volt: a bábák és a javasasszonyok.¹⁵ Ennek oka abban is rejlett, hogy mivel a középkorban az orvoslás a teológia hatáskörébe tartozott, a papok feladata volt. Valójában csak a fejedelmi udvarok kiváltsága volt férfi orvos tartása. A papi gyógyítást többnyire a teoretikus látásmód jellemezte, nagyon kevés földközeli, tapasztalati tudással rendelkezett. Ezzel szemben a közegészségügy valódi letéteményesei a nem egyetemeken képződött, szóbeli hagyományra, tapasztalatokra építő asszonyi gyógyítók voltak. Ez a fajta

8 Fónagy István: *A mágia és a titkos tudományok története*. Pallas Antikvárium Kft. 1999, 25.

9 Wass Albert: *A funtineli boszorkány*. Malomfalvi Kiadó, Budapest 1990, 285.

10 Csak utóbbi évek terméséből: Schmidtné Dr. Holló Erzsébet *Boszorkányiskola. Nőknek házi használatra*. Alexandra Kiadó, Budapest 2004; Scott Cunningham: *Utmutató egyedül praktizáló boszorkányoknak*. Edesvíz Kiadó, Budapest 2002; Buckland, Raymond: *A boszorkányság nagykönyve*. Edesvíz Kiadó, Budapest 2004

11 *A salemi boszorkányok* Harold Printer 1953-ban írt darabjából készült, amely az 1692-es hírhedt salemi boszorkányper történetét eleveníti fel.

12 Vö. György Attila: *A boszorkányok feltámadása*. Erdélyi Híradó, Kolozsvár 1997, 90.

13 Világirodalmi Lexikon, 1. kötet. Akadémia Kiadó, Budapest 1992, V. kiadás, 1057.

14 Uo.

15 *Wörterbuch der Feministischen Theologie*. Hrsg. Gössmann, Elisabeth – Moltmann-Wendel, Elisabeth – Pissarek-Hudelist, Herlinde – Pretorius, Ina – Schöttroff, Luise – Schüngel-Straumann. Gütersloher Verlaghaus Mohn, Gütersloh 1991, 190-194.

tudás holisztikusabb, még nem deszakralizált ismeretet hordozott. A népelemszabályozás letétéményesei is valójában a bábák voltak: egy, a férfiak által ellenőrizhetetlen hatalom birtokosai.

A boszorkánypererek koronatanúi többnyire orvosok voltak, ami a szakmai rivalizálás bizonyosága, vagyis annak a megfogalmazódása, ahogyan a férfi intellektus a maga prioritásával, hierarchikus személyiségstruktúra-szemléletével ellenőrzés alá akarta vonni a másfajta, a feminin tudást. A nőtörténeti kutatások elemzése szerint tehát a korábbi évszázadokban ezekben a perekben fogalmazódott meg a női erő férfikontroll alá kényeszerítése.

A több évszázados üldözésnek a mi vidékünkön hivatalosan Mária Terézia 1768-as rendelete vetett véget. Valójában azonban a jelenség tovább él, s különösen itt Erdélyben a tudós, a látóasszony alakja még eleven tradíció.

Posztmodern realitás

A XX. század végén, a XXI. század elején az is oka a boszorkányirodalom újraéledésének, hogy a nők világa különösen kegyetlenül élhetetlenné vált. A magazinok szerepmmodelljei, s az a fajta képi megjelenítés, amit posztmodern korunk kínál, magán viseli a tömegkultúra cenzúráját. Mindennek a jellemzéséhez Naomi Wolf *A szépség kultusza* című könyvét idézem. „A gépnő az ajtó előtt áll”, mondja¹⁶, s azt a rémületet, már nem is jövőt, hanem szinte jelent írja le, amikor egy magára valamit is adó nő plasztikai sebész által érintetlen arccal ki sem megy az utcára, amikor kozmetikai hangulatfokozó szerek az állandó vidámság, passzivitás, tiszteletadás és karcsúság állapotában tartják a nőket. Amikor a női test és a női elme a szépség és gyógyszeripar kreációja lesz, és a „nyers” avagy „természetes” állapotában lévő nőt a „nő” kategóriából továbbra is áthelyezik majd a „csúnya” kategóriába, és „futószalagon készült testi azonosságba üzik”.

Igaz ugyan – írja Wolf –, hogy a női felszabadítás „magas önbecsülést, a hatékonyság érzését, aktivitást, bá-

torságot és a tudat tisztaságát” kezdte kiváltani a nőkben, „de a rendszeres és hosszas kalóriabevitel-korlátozás jó eszköz arra, hogy kifogja a szelet a forradalom zászlójából... Így a hatalomért nyújtózkodó nők ... meglepő mértékben gyengévé, önmagukkal elfoglalttá és mint kiderült, mentálisan betegekké váltak”.¹⁷ Nélkülözhetetlen a testtudat erősítése, vagyis az a még nagyon új eszme, hogy „a nő testének határai vannak, amelyeket nem szabad megsérteni”.¹⁸ A női test nem alakítható és szabható át, és megérdemli ugyanazt az integritást, mint a férfi test. „Azért van joga szexuális gyönyörhöz és önbecsüléshez, mert ember”, és nem kell „ezt a jogot szépségével kiérdemelnie”.¹⁹ Ha a nő nem tud részvétellel azonosulni saját testével, erőszak áldozatává válik, mert hagyja, hogy az adott kultúra „hivatalos fantáziáját valósítsák meg” a testen.²⁰ Ahhoz, hogy ennek az erőszakos szellemi és fizikai behatolásnak ellenálljon, mentális függetlenségre, sziklaszilárd éntudatra van szüksége, arra a női erőre, amit – jobb híján – a boszorkányirodalom közöl.

A női modellválsághoz hozzájárul az is, hogy a fiatal nők különösen szellemileg nagyon anyátlanok. Kulturálisan elszigetelődtek idősebb társaiktól, akiknek takargatniuk kell testükön az érettség, az öregkor jeleit. Pedig amint Naomi Wolf írja: „szép látvány egy olyan nő öregedése, aki nem hagyta abba a fejlődést”.²¹ „Körülnézett már az életben, és ez meglátszik rajta.”²² Mivel az öregség a nők hatalmának növekedésével is összefügg, talán ezért is olyan erős az uralkodó ideológia elszigetelődési igénye. Ez a női hatalom „boszorkányos” bölcsességet, spiritualitást, megkülönböztetni tudást jelent. Valami többet, mint az intellektuális felkészültség. Egyfajta beavatottságot, holisztikusabb látásmódot, amire a nők szomjaznak. Mint ahogy a fiatal fiúknak szükségük van ahhoz, hogy „apanedvet szívjanak”, ugyanúgy a nők is én-erejük táplálékai után kutatnak. A családi mintát azonban nagyon gyakran használhatatlan, mert a női jelenlét felismerhetetlenné jellegtelenedett benne. Ezért ásnak mé-

lyebbre, archaikus modellek után kutatva, mert szükségük van önazonosságuk megerősítésére.

Nuca alakja és a gépnő

Ebbe a boszorkányos, posztmodern kontextusba helyezve Wass Albert könyvét, Nuca alakja valóságos kulturális segítséget jelenthet a „gépnőtől” megriadóknak. Eliade írja: „Jól ismert tény, hogy alkotásaikon keresztül a művészek gyakran előrevetítik azt, ami talán egy vagy két generációval később következik be a társadalmi és kulturális életben.”²³ Jóllehet az írásmű minden olvasót elvarázsol stílusával, jellemrajzával, filmszerű tájmegelevenítésével, posztmodern világunk ellentmondásai közepette nekünk, nőknek mégis többet mutat meg saját létünk szépségéből, erejéből, igazságából és sebezhetőségéből.

Nagyon sok nő vallási igényében is átél egyfajta spirituális kirekesztettséget. A férfitéológia sokkal szűkebb azonosulási felületet kínál, mint amiből meríteni tudnának. Számukra gyakran „testidegen” az intézményes keretek közé szorított, erősen beszabályozott hitgyakorlat, ezért nőtt meg a kereslet a női rituálék és beavatási szertartások iránt. A regényben mindez gyönyörűen leképeződik abban a spirituális párbajban, amelyet Nuca vív a pappal. Ez pedig olyan, mintha a vallástörténelem színpadán zajlana, ahol egyfajta archaikus női termékenységű vallás, valamiféle feminin őstudás vívja csatáját az ügyeletes kultuszközpont – férfi – üzemeltetőjével. Valójában a spirituális nagykorúság csap össze az erősen beszabályozott, infantilizáló vallásossággal. A pap így inti Nucát: „Az Istennek hagyj békét! Nem tudod, mi az, hát hallgass. – Nem tudom, hogy mi az? – nevetett föl az asszony – Hát van olyan, aki nem tudja...?”²⁴ – válaszolja Nuca annak a papnak, aki tényleg nem „tudja”, mert csak „tanulta”.

Látónak lenni – különösen a nőként – életveszélyes vállalkozás. Az, ahogyan „Nuca lát”, ahogyan ebbe a „tudásba” tanító nélkül belebátorodik, s egyre inkább birtokba veszi ezt a képességét, az egyfajta posztmodern destrukció. Ő nem az objektív megfi-

16 Naomi Wolf: *A szépség kultusza*. Artemisz könyvek. Csokonai Kiadó, Debrecen 1995, 299.

17 Uo., 210.

18 Uo., 300.

19 Uo., 300.

20 Uo., 277.

21 Uo., 258.

22 Uo. 258.

23 Eliade, Mircea: *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok*. Osiris Kiadó, Budapest 2002, 28.

24 Wass Albert: *A fűtleni boszorkány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 159.

gyelő, hanem részt vesz a látottakban. Enhatárai nem megerősített kőfalak, hanem áteresztő hárfák. Ezért tud már gyermekként olykor abnormálisan azonosulni, belülről tudja látni, hallani a másikat. „A gyermek az arcokat nézte... A hosszú, csontos harmadik szomorúsággal töltötte el. Ahogy ránézett, mintha sírnia kellett volna. Valami gyász, valami nagy fekete árnyék volt a hosszú ember körül.”²⁵

Nucát az élete során mindenétől megfoszthatták, kismimizhették, csak egyvalamit nem tudott senki megtörni: azt a spirituális többleterőt, ami kevesek kiváltsága, és többnyire tragédiája. Ez egy különös teremteni és temetni tudás, beavatottság az élet határhelyzeteibe, ami nekünk, mai olvasóknak világlátás-tágító, bénultságainkban feltámasztó erő. Különösen bennünket, nőket buzdít arra, hogy lépünk át a spirituális csecsemőkorból az érett asszonyi létbe – mintát adva saját forrásaink felfakasztására, és egy olyan szabadságszint megélésére, ahol a belső iránytűk biztos útmutatók. Nuca már gyermeklánycént sem szegődik el szolgálónak, mert elképzelhetetlen számára akármilyen beszorítottság. Viszont az a különös szimbiózis, amely a természethez köti, oldja hihetetlen magányosságát, s az elrejtettség biztonságát adja neki, sajátosan női tudást érlel ki benne: Nuca hallja az idők szavát. Belülről tudja, mikor van ideje a megérkezésnek és az elmenetelnek, az életnek, a halálnak és a szerelemnek: „Nyár óta vártam valamire, és nem tudtam, mi az... De vártam... Aztán tegnap reggel éreztem, hogy eljött az idő. Felöltöztem ünneplőbe, és feljöttem ide a hegyre. Mert éreztem, hogy ide kell jönnöm. Hogy azért éltem eddig, hogy idejöhessenek. Érted? És téged találok itt”²⁶ – mondja Nuca a fiatal Gáspár úrfinak.

Erőterekkel dolgozni nem mindennapi áldás, különösen, ha valaki úgy gyógyít, hogy vállalja határait, azt, hogy nem mindentudó. Ismeri azt a területet, „ahol már az Isten kezdődik”²⁷. Nuca ezt mélységes tiszteletben tartotta. Viszont a beavatottság nagy kísértés is: olykor játék a tüzzel. „És voltak izgalmas, szép titkai is ennek a gonosz búbjának... , melyeknek

nem tudott ellenállni... Csak rá kellett nézni egy mókusra, és akarnia kellett, erősen akarnia, hogy odajöjjen... és a mókus odajött.”²⁸ Hallatlanul keskeny palló választja el az áldást és az átkot, és ez az erő észrevétel nélkül válhat önpusztítóvá, birtokosa frusztrációjának kifejezőjévé. Ez Nuca tragédiája is, mert ez a tudás a negatív tartományba is kerülhet. „Miert mondd nekem azt, hogy „jóaszszony”? ... Mondtam már, ember, hogy boszorkány vagyok, akivel a halál jár egy csapáson! Ne gyere a közelembbe, ha jót akarsz!”²⁹ – definiálja önmagát ámokfutása egyik állomásán Nuca.

A spirituális kiválasztottság kegyetlen teherré is válhat, egyfajta destruktív küldetésé. „Te vagy az, aki megbosszulod mindazt, amit elkövettek rajtunk... Nem tehetsz róla. Jó vagy és szelíd. Szeretni akarsz, és halált osztasz. Nem érzed a gyűlöletet, aminek eszközéül jöttél a földre. Terméketlen maradsz, mint a tűzliliom... Ha mégis életet hoznál a világra, magad ölnéd meg azt is, és nem tehetnél róla”³⁰ – mondja a cigányaszszony a sorsa ellen tiltakozó, zokogó Nucának.

Lehetetlen itt nem kihallani a számkivetett író, aki a történelmi elégtétel követelését egy irracionális, de nagyon is létező síkra teszi át. De mintha ezek a sorok rárimelnének családjának történetére is.

Mindenesetre a magyar arisztokrata ifjú és a román pásztorlány szerelméből született gyermeket a román anya átka sebzí halálra, s ezek után Nucán elhatalmasodik az önsorsrontás. Nuca és Éltető Gáspár párkapcsolatának tragédiájában Wass Albert a két nép közös múltján és jelenén ütött sebeket siratja.

Transzcendencia és szexualitás

Ebben a boszorkányos szerelemben azonban megjelenik egy nagyon izgalmas téma is: a szexualitás és a transzcendencia kapcsolata. A zsidó-keresztény hagyomány démonizálta ezt a területet, posztmodern korunk pedig materializálta, eltárgyasította. Pedig a Talmud szerint „három dolog viseli magán a túlvilág jegyét: a nap, a szombat és a nemi érintkezés”³¹. Nuca számára a szerelem isteni minőség, Istennel kapcsolhat ősz-sze. És ha nem vele, akkor a halállal, mert a szexualitás életadó energiát szabadít fel, de lehet halált osztó erő is ez a különös hatalom. „Erős a szeretet, mint a halál ... lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai” – mondja az Énekek éneke (8,6). Ennek a szenvedélynek a túlvilági fehér izzását különös képpel dadogja el kedvesének Nuca: „Valaki van mögöttem. Erős, tiszta, fehér. Megőriz... Azt hiszem, az nem más, mint hogy én szeretlek téged. S olyan

25 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 85.

26 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 208.

27 Wass Albert: *A funtineli boszorkány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 159.

28 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 196.

29 Wass Albert: *A funtineli boszorkány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 40.

30 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 190.

31 Fónagy István: *A mágia és a titkos tudományok története*. Pallas Antikvárium Kft. 1999, 321.

nagyon, hogy azt már néha látni is lehet ... valami, ami hatalmasabb, mint az átok, valami nagy és szép, valami olyan, mintha parancs lenne, vagy törvény...”³²

A regényben visszatérő jelenet a „feredezés”, amely már-már rituális jelentőségű Nuca életében. A paradicsomi meztelenség és ártatlanság állapotát idézi; nagy-nagy összhangot egész valójával, olyan egységet, amely az egészséges testtudat következménye. Olyan „nyers természetesség” ez, amelyet a mai nőknek tanítani kellene. Ez jócskán sérül ugyan, amikor megerőszkolják, de Nuca megpróbál kimosakodni belőle: „Úgy érezte, mozdulni sem tud ... hogy meg kell fulladnia a piszokban, ami ráragadt ... Még belül is, ahol a gondolatai laktak ... Bár ne látnám többet – gondolta –, soha többet! Bár halna meg! És megborzongott a gondolatától.”³³

Az az összetettség, amelyet Wass Albert a szexualitás és a transzcendencia kapcsolatáról elmond, számomra megidézte a híres dán filmrendező, Lars von Trier *Hullámtörés* című díjnyertes filmjét (Breaking the Waves, 1996), amelyben a szexualitás nem pusztán fizikai és lelki, hanem transzcendens esemény is. Háromszereplős, benne van Isten is. Hallatlanul expresszíven mondja el a dán rendező azt is, hogy a szent- és a szajhaszerep milyen riasztóan közel van egymáshoz, és mennyire felcserélhető. Ez a kettősség jelen van Nuca életében is.

Az ott(hontalanság)

A regény másik kulcsfogalma, amely posztmodern létezésünk alapszava is egyben, az elidegenedés, illetve az azzal szembeállított otthonteremtés, amit mesészépen beszél el nekünk Wass Albert. Ez úgy ér el bennünket, nőket, mint „megtalált szó”³⁴.

Annak a különös háznak – amelyik az Urszun épül – szakrális jelentősége van. Eliade szerint „a valahol való letelepedés komoly döntést jelent, mivel maga az emberi lét tükröződik

benne... a ház maga az univerzum, amelyet az ember szerkeszt magának, miközben az istenek paradigmatisz teremtését, a kozmogóniát utánozza”³⁵. Ezért is van olyan mélységes spirituális dimenziója annak, ahogyan Nuca és a hegyi emberek megélik a környezetüket. Ebből a háttérből különösen győtrőnek látszik, ha az otthonteremtési kísérlet kudarcra van ítélve, ha egy ház pusztán csak szállásnak épül, mint a kunyhó a Komáromnyikon – amit a Vénség próbál magyarázni Nucának örökkévalónak hitt szerelmének pillanatnyiségéről: „Jó ház, szép ház... De ha ötven évig élsz benne, akkor is csak szállás, nem otthon.”³⁶ Amikor Nucának el kell hagynia otthonnak álmodott szállását, nemcsak fizikailag, hanem mentálisan is hajléktalanná válik. Belső tartóoszlopai inogni kezdenek, és szerkezetében roppan meg a személyisége. Az a szent totalitás, amit gyermekként megélt, mert övé volt a világ, és egységben volt annak külső és belső változatával egyaránt, darabokra tört. Ez az ő kiűzetése a paradicsomból.

Napjainkban nagyjából befejeződött az erdők kiirtása. Ezért egyre inkább már nemcsak a zöld mozgalmaknak lesz témájuk az ember és az erdő. Wass Albertnél senki sem írt szebben a világirodalomban arról a szimbiózisról, ahogyan Nuca és a román hegyi emberek együtt léteztek a környezetükkel, és még értették a „természet titkos nyelvét”, s a „mikrokozmoszban megélték a makrokozmoszt”³⁷. Ezt az értéket még a román irodalomtörténészek is elismerik. Kár, hogy mi már csak könyvből ismerhetjük ezt az erdővilágot!

Idézek még egy jelenetet, amelyet akár a modern táplálkozástudomány is a zászlajára tűzhetne: Nuca kedvese, Gáspár úrfi, egyik látogatása alkalmával elcsodálkozik Nuca étrendjén, vagyis azon, hogy pusztán abból él, amit környezete nyújt, s nem unja a puliszkát, a sajtot, s az erdő kínálatát. Napjainkban újra ezt tanítják: Igyekez az enni, a lehető legkevés-

bé feldolgozott formában, ami körülötte megterem!

A környezet elpusztítása – ahogyan a regényben Nuca „apja”, Tóderik magára gyújtja az erdőt, földi otthonát³⁸ – arról a kénköszagú frusztrációról tanúskodik, amikor egy ember vagy egy család, egy nép életfáját gyökerestül tépik ki a kultúrájából, amikor nem birtokolhatja többé azt, ami pedig a születésétől fogva az övé, amihez őseitől átörökített génjein át is kötődik. Ezt a kapcsolatot nem lehet felbontani maradandó károsodás nélkül. Nuca tragikus sorsában az az állapot is kirajzolódik, amikor az elidegenítés külső kényszere belülré kerül, s a végén még önmaga számára is idegenné válik. A táj, a szülőföld és az ember kapcsolatára talán még inkább igaz, hogy amit „Isten egybeszerkesztett, ember ne válassza szét”³⁹. Mert a hajléktalanság gyógyíthatatlan: az emberlét minden szintjét birtokba veszi, a testit, lelkít, szellemet egyaránt. Ez korunk egyik alapgyötrelme – és bennünket, nőket kétszeresen is megkínó.

Wass Albert az örökkévaló nyomait kereste életének megrendítő változásaiban is. Mert „mi lehet örökkévaló ebben a villámgyorsan változó világban”? – tette fel a kérdést. „Az emberi lélek, s mindaz, amit ez a szó magába foglal. Ezt még a világégek sem tudják kiirtani belőlünk. Mert a lélek örökkévaló. Nincs se helyhez, se időhöz kötve. Elpusztíthatatlan. Mert a lélek Isten tükröződése bennünk, emberekben.”⁴⁰ Ezt a törekeny, sebezhető, boszorkányos lelket elevenítette meg Nuca alakjában. S vele azt is, hogy nincsenek tiszta képletek. Mert az erős fénynek mély, sötét az árnyéka. Igaz ez Nucára és megalkotójára egyaránt. Talán azok a bajor erdők lehetnek Wass Albert pusztai tartózkodásának színterei, ahol (a saját) vadállataival lehetett együtt, és neki is angyalok szolgálhattak, mint egykor Jézusnak (Mk 1,13). S ez a mélység- és magasságélmény kelthette életre Nucát, ezt a különös „hősnőt”, akinek a varázsereje az évtizedek múltával sem kopik, sőt: mássága egyre inkább kihívás a mai nők számára.

32 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 217-218.

33 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 188.

34 Turcsány Péter: *Wass Albert, a boldog szomorú ember I. – kétkezes élet(mű)rajz*. Kráter Kiadó, Pomáz 2008, 157.

35 Eliade, Mircea: *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok*. Osiris Kiadó, Budapest 2002, 38

36 Wass Albert: *Kunyhó a Komáromnyikon*. Kráter Kiadó, Pomáz 2001, 93.

37 Fónagy István: *A mágia és a titkos tudományok története*. 1999. Pallas Antikvárium Kft. 24.

38 Wass Albert: *Az urszubeli leány*. Kráter Kiadó, Pomáz, 2001, 229.

39 Biblia, Máté-ev., 19,6

40 Wass Albert: *Csak az nem vész el, ami örökkévaló*. In: *Polisz*, 2002. dec., 2003. jan., 41-42.